

Μακεδονικά

Τόμ. 34, Αρ. 1 (2004)

Τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) το 1904 μέσα από την έκθεση του Γεωργίου Τσορμπατζόγλου

Τιμόθεος Ι. Τιμοθεάδης

doi: [10.12681/makedonika.879](https://doi.org/10.12681/makedonika.879)

Copyright © 2014, Τιμόθεος Ι. Τιμοθεάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τιμοθεάδης Τ. Ι. (2004). Τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) το 1904 μέσα από την έκθεση του Γεωργίου Τσορμπατζόγλου. *Μακεδονικά*, 34(1), 359–376. <https://doi.org/10.12681/makedonika.879>

ΤΑ ΓΕΝΙΤΣΑ (ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ) ΤΟ 1904
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

A. Εισαγωγή

Ο διπλωμάτης Γεώργιος Τσορμπατζόγλου, βαθύς γνώστης της τουρκικής γλώσσας και νοοτροπίας των Τούρκων, στέλνεται την άνοιξη του 1904 από τον Πρόξενο Θεσσαλονίκης Ευγένιο Ευγενιάδη για να μελετήσει επιτοπίως και να συντάξει εκθέσεις για την επιδεινούμενη κατάσταση από τη δράση της βουλγαρικής προπαγάνδας και των Κομιτατζήδων στις πόλεις και περίξ χωριά της Κεντρικής Μακεδονίας, Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή¹. Ο Ευγ. Ευγενιάδης στα τέλη Μαΐου 1904 μετατίθεται στο Προξενείο Σμύρνης και τη διεύθυνση του Προξενείου Θεσσαλονίκης αναλαμβάνει ο Λάμπρος Κορομηλάς, ο οποίος σε μακροσκελή εμπιστευτική έκθεσή του προς την ελληνική κυβέρνηση την 30.5.1904 αναφέρει μεταξύ άλλων: ...*Ολόκληρον σχεδόν τό ἔδαφος τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης... ἀπό βορρά μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ναούσης καί διὰ τῆς Λίμνης Γιαννιτσῶν μέχρι αὐτῆς τῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου Θεσσαλονίκης, ἔχει κατακτηθῆ παρὰ τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν, καί ἐπέτρεψε νά πραγματωθῆ ἐντός ἐνός μόνον μηνός ἡ διαταγὴ ἐξβίασεως πάντων τῶν χωριῶν εἰς ὑπογραφὴν ἀναφορῶν ὑπὲρ τοῦ σχίσματος... Οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Ἕλληνες πατριῶται εἶναι ἄκρως ἐξημιμένοι καί ζητοῦσι παρ' ἡμῶν βοήθειαν...². Ο Πρόξενος Λάμπρος Κορομηλάς εγκαινιάζει νέα εποχή με τον ένοπλο αγώνα κατά των βουλγάρων κομιτατζήδων, τον οποίο προτείνει, όπως και πολλοί πρόκριτοι της Μακεδονίας, και τελικά η διατακτική, μετά τον ατυχή ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, ελληνική κυβέρνηση τον αποδέχεται φοβούμενη τον κίνδυνο που διέτρεχε η Μακεδονία. Έτσι, από την άνοιξη του 1905 αρχίζει η ένοπλη ελληνική αντιμετώπιση με τα αφικνούμενα από την ελεύθερη Ελλάδα στη Λίμνη των Γιαννιτσών υπό Έλληνες αξιωματικούς μι-*

1. Εκθέσεις Γεωργίου Τσορμπατζόγλου το 1904, που αφορούν στη Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή. Φ. 1904/73/80, Ιστορικό Αρχείο Υπ.Εξ. Για τα Γενιτσά (Γιαννιτσά) υπάρχουν περί τις 35 εκθέσεις Ελλήνων και ξένων για τις οποίες βλ. τις μελέτες μου, *Τα Γιαννιτσά το 1821*, Έκδ. 1988· *Η Ονία Γιαννιτσών και η πολιτική του Βατικανού χθες και σήμερα*, Γιαννιτσά 1992 (στο εξής: *Η Ονία*)· *Η Παιδεία στον Καζά Γιαννιτσών 1870-1912*, Θεσσαλονίκη 1998 (στο εξής: *Η Παιδεία*).

2. Α. Κορομηλά εμπιστευτική επιστολή προς το Υπουργείο Εξωτερικών 30.5.1904, Φ. 1904/ΑΑΚ/Ε', Γεν. Προξενείο Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Α.Υ.Ε.

κρά ανταρτικά σώματα, μαζί με γηγενείς Μακεδονομάχους³.

Ο Γ. Τσορμπατζόγλου συνέταξε πέντε χωριστές εκθέσεις για τις πόλεις της Κεντρικής Μακεδονίας Βέροια, Νάουσα, Βοδενά, Γενιτσά, Γευγελή, οι οποίες φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, από τις οποίες παρουσιάζω την έκθεση για τα Γενιτσά.

Τα Γενιτσά ήταν σημαντικό πνευματικό (μουσουλμανικό) εμπορικό και στρατιωτικό κέντρο. Η πόλη χωριζόταν σε δύο τμήματα, το κάτω, το τουρκικό (μεγαλύτερο) που ήταν η κυρίως πόλη με εννέα συνοικίες, και το άνω, το ελληνικό (μικρό) με πέντε συνοικίες. Για αρκετούς αιώνες τα Γενιτσά αποτελούσαν το μεγαλύτερο πνευματικό μουσουλμανικό κέντρο της Μακεδονίας. Η πόλη με τον μεγάλο πλούτο και τα εντυπωσιακά μνημεία και κτίρια της τουρκικής αρχιτεκτονικής συγκέντρωσε ένα μεγάλο μέρος της ελίτ των πρώτων Οθωμανών και ανέδειξε πολλούς ποιητές, ιδίως τον 16ο αιώνα, που ήταν η χρυσή εποχή των Γενιτσών για τους Οθωμανούς. Η πόλη στην ακμή της είχε 50.000 κατοίκους, 10.000 σπίτια και 700 καταστήματα. Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Γενιτζέ Βαρδάρ ή Γενιτσά, ενώ οι σλαβόφωνοι Πάζαρ⁴.

Στα γενικότερα αίτια της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας τον 19ο αιώνα, στα Γενιτσά προστίθενται και οι επιδημίες χολέρας από το 1839 που έπληξαν την πόλη, κυρίως τον τουρκικό πληθυσμό, και την κατέστρεψαν πληθυσμιακά και οικονομικά, γιατί εξέλιπαν τα εργατικά χέρια για τις φυτείες καπνού και βαμβακιού. Την προοδευτική παρακμή του Γενιτζέ Βαρδάρ, ιδίως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, τη μνημονεύουν στα κείμενά τους οι περισσότεροι ξένοι και έλληνες περιηγητές που πέρασαν από την πόλη, καθώς ήταν έκδηλη παντού και περισσότερο στις μεγάλες φθορές που παρουσίαζαν τα άλλοτε λαμπρά τουρκικά μνημεία και κτίρια. Κατάλοιπα αυτών των κτιρίων είναι τα περίπου 12 τζαμιά που υπάρχουν σήμερα στα Γιαννιτσά και μερικά καταστήματα στην παλιά αγορά, όλα σε κατάσταση ερειπίων⁵.

Τα Γενιτσά θεωρούνταν ιερή πόλη των Τούρκων, γιατί εδώ ήταν θαμμένος ο ξακουστός αρχηγός τους Γαζή Εβρηνός, και γι' αυτό δεν επέτρεπαν εδώ την ύπαρξη εκκλησίας των «απίστων», δηλαδή των Χριστιανών, κι έτσι αναγκάζονταν οι Γενιτσώτες να εκκλησιάζονται και να εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα στην εκκλησία του κοντινού χωριού Πηλορήγι (Πενταπλάτανος), την εκκλησία Άγιος Αθανάσιος, ιδρυμένης το 1700, που ήταν μέσα σε χαράδρα αθέατη από τους διερχόμενους φανατικούς μουσουλμάνους.

Με τις μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ), που εγκαινιάζουν το Χάττι Σερίφ το

3. Παύλος Α. Τσάμης, *Μακεδονικός Αγών*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1975.

4. Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1973.

5. Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Γιαννιτσών», Εφημ. *Μακεδονία* 7.8.1988.

1839 και ιδίως το Χάτσι Χουμαγιούν το 1856, παρέχονται κάποιες ελευθερίες, οπότε η ελληνική κοινότητα Γενισιών ζητά μέσω του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως άδεια για την ίδρυση εκκλησίας, η οποία της χορηγείται το 1858 και σε πολύ μικρό χρόνο (1858-1860) ανεγείρεται η μεγαλοπρεπής εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, η οποία ως σήμερα είναι η Μητρόπολη των Γιαννισιών.

Συγχρόνως οι Έλληνες των Γιαννισιών ιδρύουν σε απόσταση 100 μ. από την εκκλησία, μεγάλο πέτρινο σχολείο, τρία νηπιαγωγεία και τον φιλεκπαιδευτικό σύλλογο «Η Πέλλα»⁶.

Το ευνοϊκό κλίμα που δημιουργούν οι μεταρρυθμίσεις εκμεταλλεύονται και οι ξένες προπαγάνδες, και διεισδύουν το 1862 η Καθολική (Ουνιτική) προπαγάνδα, και το 1890 η βουλγαρική προπαγάνδα, ενώ είναι μικρής σημασίας η σερβική, η προτεσταντική και η ρουμανική προπαγάνδα.

Οι Ουνίτες ιδρύουν την εκκλησία τους Άγιος Πέτρος το 1865 και μικρό σχολείο με ευαρίθμους μαθητές, και αργότερα το 1908 τριώροφο μοναστικό οίκημα στο οποίο οι αδελφές του Ελέους και ο ουνίτης κληρικός ασκούσαν προσηλυτισμό με τη δωρεάν χορήγηση φαρμάκων και άλλες παροχές. Το κτίριο αυτό που έμεινε γνωστό με το όνομα «Γαλλικό Νοσοκομείο» είχε διάφορες χρήσεις ως το 1938, οπότε το έκλεισαν οι Ουνίτες, κατά την περίοδο της κατοχής μεταφέρθηκε σ' αυτό το Γυμνάσιο Γιαννισιών, και το 1979 κατεδαφίστηκε ως ερείπιο⁷.

Η βουλγαρική προπαγάνδα ίδρυσε σχολείο το 1900, και το 1908 την εκκλησία Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι Βούλγαροι στόχο τους είχαν τους σλαβόφωνους τους οποίους προσπάθησαν να προσηλυτίσουν στη βουλγαρική Εξαρχία (σχισματική εκκλησία), χωρίς να το κατορθώσουν γιατί οι σλαβόφωνοι Έλληνες είχαν ελληνική συνείδηση. Οι Βούλγαροι, όταν είδαν ότι η προπαγάνδα τους δεν αποδίδει, γιατί δεν είχαν λαϊκά ερείσματα, κατέφυγαν σε βίαια μέσα με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε στον ένοπλο Μακεδονικό Αγώνα.

Μετά την απελευθέρωση των Γιαννισιών στις 20.12.1912 οι σχισματικοί επανήλθαν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, πλην ελαχίστων, και η εκκλησία τους μετονομάστηκε σε εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Οι Έλληνες των Γιαννισιών και ο ελληνικός στρατός έκλεισαν την ουνιτική εκκλησία και το ουνιτικό σχολείο, γιατί σ' αυτά γινόταν χρήση της βουλγαρικής γλώσσας και ήταν εστία προπαγάνδας.

Τα Γενισιά μετονομάστηκαν σε Γιαννισιά στις 2 Μαρτίου 1926, ΦΕΚ 97.

6. Τιμοθεάδης, *Η Παιδεία*, ό.π., σ. 300.

7. Τιμοθεάδης, *Η Ουνία*, ό.π.

Β. Γεωργίου Τσορμπατζόγλου έκθεσις Διαμέρισμα Γενιτσών αριθ. 10/21.5. 1904 (3.6.1904)

Δὲν κατωρθώθη εἰσέτι νὰ ὁμοιοήσωσιν τὰ δύο ἐρίζοντα πρὸς ἄλληλα κόμματα περὶ τῆς ἐκλεκτέας τοποθεσίας πρὸς ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς, ὑπὲρ ἧς ὑπεσχέθη λίαν ἐπικαίρως τὸ Β. Γ. Προξενεῖον νὰ χορηγήσῃ γενναίαν χρηματικὴν συνδρομὴν⁸.

Ὁ ἡγέτης τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο κομμάτων Χρῆστος Χατζηδημητρίου ἀξιολογῶν τὴν ἀνεγερθῆ ἢ περὶ ἧς πρόκειται ἀστικὴ Σχολὴ ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου τῆς Κοινότητος κειμένου κατέναντι τῆς οἰκίας του, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ συνοικία του κέκτῃται πλείω δικαιώματα τῶν νεωτέρων τριῶν ἄλλων συνοικιῶν ὡς παλαιότερα καὶ ὡς πλείονας ὑποστάσα ἀνάκαθεν θυσίας ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Τὸ ἕτερον κόμμα τὸ καὶ ἰσχυρότερον καὶ πολυαριθμότερον, περιλαμβάνον ἐν ἑαυτῷ καὶ τοῖς ὀλιγίστους ἐγγραμματίους, ὅπωςδὴποτε τοῦ τόπου πολίτας ἀποδίδει τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Χατηδημητρίου εἰς μωρὰν ματαιοδοξίαν του καὶ ὑποδεικνύει μετὰ φανατικῆς ἐπιμονῆς ὡς μόνην κατάλληλον τοποθεσίαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς, ἕτερον οἰκόπεδον τῆς Κοινότητος κείμενον ἐν περιβλεπτῷ κέντρῳ ἐξ ἴσου σχεδὸν ἀπέχοντα πασῶν τῶν ἐλληνικῶν συνοικιῶν, ἰσχυρίζεται δὲ ὅτι ἐκτὸς τῶν τοπογραφικῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἢ τοποθεσία αὕτη ἔχει καὶ τὰ πλεονεκτήματα ὅτι εἶναι πολλῶ ἐυρύτερα τῆς πρώτης, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει ἄφθονον πόσιμον ὕδωρ κατ' ἀντίθεσιν τῆς τελείας ἀνυδρότητος τῆς πρώτης καὶ ὅτι ἐπὶ πλέον κεῖται ἀπέναντι τῆς ὁράσεως ὑψομένης ἐν τῷ Κέντρῳ ἐκείνῳ μεγαλοπρεποῦς Σχολῆς τῶν ὀλίγων Σχισηματικῶν Γενιτσῶν, ἦν προώρισται σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ ἐπισκιάσῃ ἔθνοφελέστατα τὸ μελλόδομητον ἐκπαιδευτήριον ἡμῶν.

Εἶναι βεβαίως εὐκαταῖον νὰ θεραπευθῇ ἢ ἐν λόγῳ ἐθνικῇ ἀνάγκῃ, ἄνευ μείζονος ἐκρήξεως τῶν δεσμευσάντων μέχρι τοῦδε τὰς χεῖρας ἡμῶν κοινωτικῶν παθῶν, ὃ δὲ νέος Μητροπολίτης Βοδενῶν⁹, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν

8. Ο ἀγώνας γίνονται κυρίως σε εκπαιδευτικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ ἐπίπεδο, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Γ. Τσορμπατζόγλου ἀρχίζει τὴν ἐκθέσιν του γιὰ τὰ Γενιτσά με ἐμφαση στὸ θέμα ἀνέγερσης τοῦ νέου σχολείου, ἐπισημαίνοντας ὅτι «πολύς πρὸς τὰ ἐλληνικά γράμματα ὀργανισμὸς τῆς πόλεως». Ὁμοίως γιὰ τὴ θέση στὴν ὁποία πρῶτοι νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ νέο σχολεῖο Γενιτσῶν ἐρίζον ἐπὶ δύο μερίδας τῶν προκρίτων, με τὸν Χρῆστο Χατζηδημητρίου ἀρχηγὸ τῆς μίας μερίδας, καὶ τὸν ἰατρό Ιωάννη Βλάχο τῆς ἄλλης. Ὁ Χρῆστος Χατζηδημητρίου, ὁ σημαντικότερος ἐθνικὸς παρὰ τῶν τῶν Γενιτσῶν, ἦταν ἔμπορος, διετέλεσε ἐπὶ σειρά ἐτῶν δημογέρον καὶ εφοροεπίτροπος τῶν σχολείων, δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὶς 17.7.1905. Ὁ ἰατρός Ι. Βλάχος καταγόταν ἀπὸ τὴν Κορυτσά, ἐγκαταστάθηκε στὰ Γενιτσά τὸ 1902, καὶ παράλληλα με τὴν ἀσκηση τῆς ἰατρικῆς ἀναπτύσσει καὶ μεγάλη κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ δράση. Βιογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ Χ. Χατζηδημητρίου στὸ βιβλίον μου *Η Παιδεία, ὁ.π.*, καὶ τοῦ Ι. Βλάχου στὴν ἀνακοίνωσή μου «Οἱ ἰατροὶ τῶν Γενιτσῶν», *ΙΖ' Συνέδριο τῆς Ε.Ι.Ε. 31.5.-2.6.1996*, Α.Π.Θ.

9. Ὁ Μητροπολίτης Βοδενῶν Στέφανος Δανηλιδῆς (ἀπὸ 29.1.1904 ἕως 13.5.1910), τὴν ἀφίξιν του ὁποῖου ἀναφέρει ὁ Πρὸξενος Εὐγ. Ευγενιάδης σε ἐπιστολὴ του πρὸς τὸ Υπουργεῖο Ἐξωτερικῶν στὶς 20.3.1904, με ευμενὴ σχόλια, στὴ δραματικὴ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Οἰκου-

δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου ὑπάγονται τὰ Γενιτσά καὶ τὸν ὁποῖον κατέστησα ἐνήμερον ὄλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς κοινοτικῆς αὐτόθι ἀναρχίας τῆς ὀφειλομένης εἰς ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν τῶν προκατόχων του καὶ ἰδίως τὴν παντελῆ ἔλλειψιν Κανονισμοῦ Κοινοτικῆς, ἐλπίζω ὅτι θέλει κατορθώσει κατὰ τὴν προοχῆ αὐτοσε μετάβασίν του νὰ κανονήσῃ σὺν τοῖς ἄλλοις εἰρηνικῶς καὶ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς Σχολῆς.

Ἡ Ἐθνικὴ ζημία ἢ προκύψασα ἐκ τῆς ἐπ' ἀόριστον ἀχρηστίας τῆς σκοπιμωτάτης ἡμῶν δωρεᾶς τῶν 600 λιρῶν καίπερ ἀρνητικῆ, ἔσται πάντως πολὺ ὑπερέτερα οἰασθήποτε ἐνοχλήσεως δυναμένης νὰ πηγᾶσῃ οἰασθήποτε συγκρούσεως τῶν δύο κομμάτων ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τὴν ἄνωτέρο μὲγάλῃν ζημίαν ἀποκαλῶ ἀρνητικὴν, μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐγγυᾶται μὲν ὑπὲρ ἀκραιότητος τοῦ καθεστώτος, καὶ ἄνευ τῆς νέας Ἀστικῆς Σχολῆς, ὁ πολὺς χρόνος τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὀργασμὸς τῆς πόλεως, ὅστις παρὰ πάσας, ὡς προεῖπον, τὰς δυσχερίας τῆς συγκοινωνίας, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν οικονομικὴν δυσπραγίαν τοῦ τόπου ἀνεβίβασεν βαθμιαίως εἰς 650 τὸν ὀλικὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητευομένων, ἀλλ' οὐχ' ἦττον ἢ ἀνεπάρκεια τοῦ χώρου καὶ ἡ ἀκαταλληλότης τῆς θέσεως τῶν σημερινῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀρρένων καὶ θηλέων ἀποστερεῖ ἡμᾶς διπλασίον καρπῶν οὓς μέλλει κατὰ τὴν γενικὴν πεποιθῆσθαι νὰ ἐξασφαλίσῃ ἢ μελετωμένη μεταρρυθμίσει.

Τὸ ἰσχυρότερον τῶν δύο κομμάτων διευθύνουσιν οἱ πρόκριτοι: Ἰ. Κ. Βλάχος Ἰατρός, Πέτρος Γκοτσαμάνης, Ἐμ. Ζωγράφος, Ἀθανάσιος Ε. Οἰκονόμου, Δημήτριος Γκοτσαμάνης, Χρῆστος Δασκάλου, Γρηγόριος Δασκάλου, Χατζῆ Τρύφων Οἰκονόμου, Πέτρος Δοβαντζῆς, Τρύφων Δοβαντζῆς, Δημήτριος Νικολάου, Χρῆστος Γκάλτσις, Ἰωάννης Σαμώτης, Διονύσιος Στάμου, Ἀντώνιος Παπα Σταύρου, Ἀθανάσιος Λεπίδας καὶ Γεώργιος Χατζῆ Γεωργίου. Ἐκ τούτων οἱ τέσσαρες τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Τὸ ἕτερον κόμμα διευθύνουσιν ὁ ἐκ τῶν προκρίτων Χρῆστος Χατζῆ Δημητρίου, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Χρῆστος Μπόσκος καὶ ὁ ἰδιοτελὴς Ἐφοροταμίας τῆς Κοινότητος Γεώργιος Δοῦτσίνης. Ἐκ τούτων οἱ δύο πρότοι τυγχάνουσι Δημογέροντες.

Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ πόλις Γενιτσῶν καίπερ ἐγγὺς σχετικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν Ἑλληνικῆ ἀκραυφνῆς κατὰ τε τὸ φρόνημα καὶ τὴν ὄλην μορφήν ἀριθμεῖ ὀλιγίστους πολίτας ὀμιλοῦντας τὴν καθαρεύουσαν δημῶδη μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς καὶ τὸ Μακεδονικὸν ἰδί-

μενικὸ Πατριάρχη στις 15.9.1904, γράφει μεταξύ ἄλλων: ...Οἱ ληστανάρται (Κομιτατζῆδες) ἀμειλικτον διωγμὸν ἐκίνησαν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐπαρχίας μου καὶ τῶν τριῶν τμημάτων (Βοδενῶν, Γενιτσῶν, Γουμηνίσσης), ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως πλέον δίκην λυκῶν καθ' ὀμάδας περιέρχονται τὰ χωρία καὶ ἐξαναγκάζουσι τοὺς χωρικοὺς δι' ἀπειλῶν, αἰκιισμόν, δολοφονιών καὶ λοιπῶν φρικαλεότητων νὰ ἐδιώξωσι τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς των καὶ νὰ ἀσπασθῶσι τὸ Σχίσμα... (βλ. σημ. 6, 7).

ωμα, ἐξαιρέσει τῆς νεολαίας, ἥτις ἔχει μαθητεύσει ἀπὸ δέκα περίπου ἐτῶν. Τοῦτο μετ' ἄλλων ἀλλαγῶν παρατηρήσεών μου μ' ἔπεισεν ὅτι πᾶσα σχεδὸν ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γενομένη ἐν Μακεδονία Ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία κατηνάλωσε μάτην τὸν διαρρευσάντα πολῦτιμον χρόνον. Ἡ σκληρὰ αὕτη ἀποτυχία φαίνεται ὅτι προέκυψε κυρίως τὸ μὲν ἐκ τῆς κακῆς, κατὰ τὰ ἄλλοτε ἐπικρατήσαντα συστήματα διαχειρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ χρήματος ὑπὸ τῶν Προκρίτων καὶ τῶν ἡμετέρων Ἀρχιερέων, τὸ δὲ ἐκ τῆς μεγάλης τέως πενιχρότητος τοῦ σχετικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ μόνον παρήγορον εἶναι ὅτι ἤδη ἡ χέρσος γῆ προσκτάται ὀλονέν ὄσιν κήπου καὶ ὅτι ἔχει ἀρδευθῆ ἀπὸ τοῦδε μετ' ἀφθονίας ἀναλόγως πρὸς τὴν γονιμότητα αὐτοῦ εἶναι ἄδύνατον τὸ μέλλον νὰ ἀποζημιώσῃ ἐγκαίρως τὸ ἔθνος διὰ τὰς ἀνυπολογίστους ἀπωλείας τοῦ παρελθόντος.

Μία ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπείγοντως δεομένων θεραπειᾶς ἀναγκῶν τῆς πόλεως Γενιτσῶν εἶναι καὶ ὁ διορισμὸς αὐτόθι ἐκλεκτοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου¹⁰, δυναμένου νὰ ἀντιπροσωπεύει ἀξιοπρεπῶς τὴν ἡμετέραν κοινότητα παρὰ τῆ ἐγκωρίῳ Διοικήσει, ὡς μέλος, κατὰ τὰ εἰωθότα, τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτῆς καὶ νὰ μεριμνᾷ τελεσφόρους περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προόδου τοῦ τόπου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει νομίζω πλεόν ἀναγκαίαν τὴν ἄμεσον ἀπόλυσιν τοῦ νῦν παντελῶς ἀπαιδευτοῦ καὶ ἀναξιοπρεποῦς Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, τὸν ὁποῖον, ὡς ἔσχον τὴν τιμὴν ν' ἀφηγηθῶ, ἐν τῇ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου ἀπὸ 12 τρέχοντος ὑπ' ἀριθ. 6 ἔχει διορίσει ὁ θεοφιλέστατος Ἰλαρίων χάριν σκοπῶν ἰδιοτελῶν.

Σὺν τοῖς ἄλλοις νομίζω ὅτι ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἀντικαταστάσεως παρομοίως πνευματικῶν ἀρχηγῶν συνηγορεῖ καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι δὲν θὰ εἶναι μικρὰ ἡ ζημία, ἣν δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸ γόητρον καὶ τὰ δίκαια τοῦ ἔθνους ἡ μετὰ τῶν τοιοῦτων προσεχῆς συνάφεια τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νῦν Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Γενιτσῶν προκειμένου ἀρκεῖ νὰ σημειώσω, ὅτι ἐν συνειδήσει ἐπισήμῳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καθ' ἣν ὀλίγιστα δειλαὶ παρατηρήσεις του ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ παρακαθημένου συμπαρέδρου Ἱεροδισκαστοῦ

10. Ο Οικουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ Γ' πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς εντεινόμενης βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀλλάξε ὅλους τοὺς γηραιούς Μητροπολίτες με νεαροὺς δραστήριους καὶ μορφωμένους Μητροπολίτες. Σὲ πολλὰς Μητροπόλεις καὶ μεγάλες Κοινότητες διόρισε ἐπίσης μορφωμένους καὶ δραστήριους Ἀρχιμανδρίτες-Αρχιερατικοὺς Ἐπιτρόπους (Γενισιά, Κιλίκις, Λαγκαδάς κ.ά.). Ἀπὸ ἐπιστολῆ του ἀριθ. πρωτ. 2676/20.5.1905 πρὸς τὸν Υπουργὸ Εἰσωτερικῶν, καὶ ἐπιστολῆ του Προξένου Λ. Κορομηλά ἀριθ. πρωτ. 175/6.6.1905 ἐπίσης πρὸς τὸν Υπουργὸ Εἰσωτερικῶν βλέπομε ὅτι προτείνεται καὶ διορίζεται Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος Γενιτσῶν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μελέτιος Κοτρώζος ἀπὸ τὴν Κοινότητα του ἀκρωτηρίου Καφηρεὺς Ευβοίας. Υπῆρξε πολὺ δραστήριος, ὡπὼς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτενὴ ἀνέκδοτη εἰσέτι ἀλληλογραφία του, πολὺτιμη πηγὴ πληροφοριῶν, στὴν ὁποία χρησιμοποίησε τὸ ψευδώνυμον Καφηρεὺς. Παρέμεινε στα Γενισιά ἀπὸ τὸν Ἰουλίῳ 1905 ἕως τὸν Νοέμβριον 1906, ὁπότε μετετέθη καὶ ἀνέλαβε διευθυντῆς τῶν σχολείων Στρώμνιτσας (βλ. σημ. 5, 6).

(Καδη) Γενιτσών τολμηραί και μωραί, ηνέχθη εκ μέρους αυτού μετ' αξιοθρηνητού αγαθότητος την έξις πρωτότυπον αντιπατατήρησιν, «Μη φλύαρει Παπὰ διότι θά σέ δείρω».

Πολλές υπηρεσίας εθνικάς δύναται νά προσενέγκη και ό ανώτερω μνημονευθείς Ιατρός εκ Κορυτσάς κ. Ί. Βλάχος διά του πατριωτισμού του, τής νοημοσύνης του και του επαγγέλματός του, έναν ευαρεστηθή νά εγκρίνη ή 'Υ. Έξοχότης την περί μισθών Ιατρών, ως εθνικήν άποστολήν πρότασίν μου την υποβληθείσαν διά τής πρώτης περι Γενιτσών εκθέσεως μου.

Αί όρθόδοξοι Έλληνικαί οικίαί εν τή πόλει Γενιτσών άνέρχονται εις 850 περίπου (υπομινήσκω ότι εκάστη οικία εν Μακεδονία υπολογίζεται ως κατοικουμένη κατά μέσον όρον υπό δύο οικογενειών ήτοι υπό δέκα τουλάχιστον ψυχών). Αί Τουρκικαί οικίαί 1000-1100 περίπου. Αί οικίαί των Σχισηματικών αναβιβάζονται μέν υπό των ιδίων, λόγω, εις 200, αλλά φαίνεται ότι αί πράγματι και νόμω υπαγόμενα εις την Έξαρχίαν ουδέ εις 50 άνέρχονται¹¹.

Αί συνήθεις εν παρομοίσι σημείοις τής χώρας διακυμάνσεις του αισθήματος και τής πολιτείας των Σχισηματικών, περι ής ποιούμαι διά μακρών μνείαν εν ταίς προλαβούσαις αναφοραίς μου, δέν επιτρέπουσι και εν Γενιτσοίς ασφαλή εξακριβώσιν του άληθούς αριθμού των Σχισηματικών. Ό ανώτερω όμως υπολογισμός μου προκύπτει βέβαιος εκ του άκολουθου άξιοσημειώτου γεγονότος: Συμφώνως προς μίαν των τελευταίων ως γνωστόν τή 'Υ. Έξοχότητι παραχωρήσεων τής Τουρκίας προς την Βουλγαρίαν, ήτοι την υπόσχεσιν αυτής περι έπεικειστέρας και γενικωτέρας έρμηνείας και εφαρμογής του άρθ. 5 του Κανονισμού περι Βιλαγιετιών και του άρθ. 54 του Νόμου περι Όργανισμού των Βιλαγιετιών υπέρ των Σχισηματικών εν Μακεδονία, ό 'Υ/διοικητής Γενιτσών έχει επιτρέψει τή αυτόθι Σχισηματική Κοινότητα νά εκλέξη ίδιον Μουχτάρον και γεροντικούς παρέδρους υπό τόν όρον νά αποδείξη προηγουμένως κατά τά ανώτερω άρθρα την ύπαρξιν εντός τής πόλεως 50 τουλάχιστον σχισηματικών οικιών, προς τόν σκοπόν δέ τούτον επέδωκε τή Κοινότητα ταύτη προς ύπογραφήν έντυπον δήλωσιν, ής έθεώρησα νά λάβω ιδιαιτέρως και υποβάλω συνημμένως ώδε αντίγραφον και μετάφρασιν. Άλλά καθ' ή μοι έβεβαίωσεν αυτός ούτος ό 'Υ/διοικητής Γενιτσών, οί αυτόθι σχισηματικοί Ίερεϊς και άλλα όργανα τής Έξαρχίας, ενώ από ενός ολοκληρου μηνός ηγωνίζοντο διά παντός μέσον νά παραστήσωσιν ως άληθή τόν φαντασιώδη αριθ-

11. Η οξύτης και ο ανταγωνισμός μεταξύ των Έλλήνων και των Βουλγάρων ήταν τόσο μεγάλος για την κατοχή της Μακεδονίας, ώστε και η στατιστική έγινε όργανο εθνικής προπαγάνδας από τους Βουλγάρους. Έτσι η ψευδέστατη και πιο γνωστή στατιστική του D. M. Blancoff του 1905 αναφέρει ότι στα Γενιτσά υπάρχουν 2.900 Έξαρχικοί, 2.800 ελληνίζοντες, 240 σερβίζοντες, 320 Βούλγαροι καθολικοί, 80 προτεστάντες και όλους μαζί τους ονομάζει Βουλγάρους, ενώ Έλληνες σημειώνει υπάρχουν μόνον πέντε. Όλες οι στατιστικές της περιόδου 1900-1912, ελληνικές, βουλγαρικές, ιταλικές κ.ά. για τα Γενιτσά αναφέρονται λεπτομερώς στο βιβλίό μου, *Η Παυδεία*, ό.π.

μόν, εἰς ὃν ἀνεβίβαζον διὰ φανασκιῶν τὰς σχισματικὰς οἰκίας τῶν Γενιτωῶν, ἐπὶ τέλους εἰς τῶν ἀνωτέρω Ἱερῶν, ὁ Παπα Γκῶνος ἠναγκάσθη νὰ ὑποβιβάσῃ εἰς 58 μόνον αὐτάς, ἐκ δὲ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων δὲν προέκρινεν ἐπισημῶς ἢ ὅτι μόνον 13 οἰκογένειαι σημειοῦνται ἐν αὐτοῖς ὡς Βουλγαρικαὶ πράγματι δὲ βεβαιοῦνται καὶ ἄλλοθεν ὅτι μόνον αἱ 13 αὐταὶ οἰκογένειαι, αἵτινες ἄλλωστε εἶναι ἐπήλυδες ἐκ Βορρά, εἶναι αἱ μόναι φανατικῶς βουλγαρίζουσαι. Αἱ λοιπαὶ 35-45 οἰκογένειαι, φαινομενικῶς μόνον καὶ προσκαίρως βουλγαρίζουσαι ἀφῆκαν μέχρι σήμερον ἀναλλοίωτον τὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω βιβλίοις ἐγγραφὴν τῶν ὡς ὀρθοδόξων «ροῦμ» μετὰ τῆς προφανοῦς προθέσεως νὰ ἐπανέλθωσιν εὐκολότερον, κατὰ τὸν ἐνδύμυχον πάντοτε πόθον τῶν, εἰς τοὺς κόλπους τῆς φυσικῆς μητρὸς τῶν, ἅμα ὡς ἐκλείπτωσι τὰ αἷτια τῆς ἀποπλανήσεώς τῶν, τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκθέσει μου μνημονεύμεναι¹².

Τὸ εὐχάριστον τοῦτο φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ὀλίγων ἄλλων Κοινοτήτων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐν αἷς ἡ Βουλγαρικῇ Προπαγάνδᾳ ἐδημιούργησε παρόμοια χάσματα κατὰ τὴν τελευταίαν 4ην περίοδον τῆς ἐν Μακεδονίᾳ δράσεώς της, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ὡς ἤρξατο ἡ 3η περίοδος τῆς Πανσλαβιστικῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ἐφόδου ἀπὸ τοῦ Πραξικοπήματος τῆς ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἡ 23η ἀπὸ τοῦ τελευταίου Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἡ 1η ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως κυρίως τοῦ Σχίσματος. Ὅπως ποτ' ἂν ἡ ὄλη, ὡς ἀνωτέρω, περιπτώσις ὑπενθυμίζει τὴν σπουδαιότητα ἀμφοτέρων τῶν τελευταίων καινοτομιῶν τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, διὰ τοῦ νέου συστήματος τῆς ἐκλογῆς τῶν Σχισματικῶν Μουχτάρηδων καὶ τοῦ νέου θεσμοῦ τῆς ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις σημειώσεως τῶν Χριστιανικῶν ἐθνικοτήτων διὰ τῆς λέξεως «Χριστιάν». Ὅτι ἀμφοτέρας τὰς καινοτομίας ταύτας ὑπηγόρευσαν κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἀνθελληνικοὶ ὑπολογισμοί, προκύπτει ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν δύο τούτων καινοτομιῶν δύναται ἡ Βουλγαρία, ὑπὸ εὐνοϊκὰς τινὰς πολιτικὰς συνθήκας νὰ ἀρυσθῇ πολλῶ πλείους ἢ ἡμεῖς ὠφελείας. Οὕτω (ἐκτὸς τοῦ νέου ἤδη κέρδους ὅπερ πορίζεται ἐκ τῆς καταργήσεως τῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς προσέκρουεν ἄλλοτε ἡ ἐκλογή σχισματικῶν Μουχτάρηδων ἐν μικταῖς Κοινότησι) δὲν εἶναι ἀδύνατον πλέον εἰς τὰ ὄργανα αὐτῆς νὰ πείθωσιν ἓνα φίλον Ὑ/διοικητὴν Γενιτωῶν περὶ ὑπάρξεως ἑκατὸν ἀνυπάρχων οἰκογενειῶν σχισματικῶν ἀντὶ 13 πρὸς τὸν διπλοῦν

12. Ο Γ. Τσομπιτζόγλου διαπιστώνει τελικὰ ὅτι στα Γεντισὰ το 1904 βουλγαρικὲς οἰκογένειες εἶναι μόνον 13, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐπήλυδες ἐκ Βορρά. Οἱ λοιπὲς 35-45 οἰκογένειες φαινομενικὰ καὶ πρόσκαιρα βουλγαρίζουν, καὶ γι' αὐτὸ στα ληξιαρχικά βιβλία τῆς πόλης συνεχίζουν νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένοι ὡς «ροῦμ», καὶ οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Γενιτωῶν το 1912 ἐπανῆλθαν στὴν ἐλληνικὴ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, οἱ δὲ λίγοι Βούλγαροι ἀναχώρησαν γιὰ τὴ Βουλγαρία (βλ. σημ. 5, 6, 7).

σκοπόν: ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἐνισχύσεως καὶ διατηρήσεως τῆς πραγματικῆς πελατείας τῆς διὰ τῶν ἐπιζήλων κατὰ τὰ μέρη ταῦτα Μουχαρικών ἀξιομάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐξογκώσεως τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δυνάμεώς της εἰς τὰ ὄμματα Τρίτων.

Ἡ ἐκ μόνης τῆς ἑτέρας ληξιαρχικῆς καινοτομίας ὠφέλεια τῶν Βουλγάρων δὲν εἶναι ἐξ ἴσου θετικὴ ἀλλὰ δύναται, νομίζω, καὶ ἀρνητικῶς νὰ ἀποβῇ ἐξ ἴσου σπουδαία ἀναλόγως τῆς μειώσεως ἣν ἐνδέχεται νὰ ὑποστῇ διὰ τῆς νέας συγχύσεως τὸ ἐπίσημον κῆρος, ὅπερ προσέδιδε μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς τίτλους τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ἡ ἐπίσημος αὐτῆς ἀναγνώρισις ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις τοῦ Κράτους.

Καὶ κατὰ μὲν τοῦ πρώτου κινδύνου, ἐφ' ὅσον ἀποβαίνει ἀδύνατος ἡ ριζικὴ θεραπεία τῆς Ἑλληνοφοβίας καὶ τῆς διαιρομανίας τῆς Ὑ. Πύλης, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προτείνω ὡς χρησιμώτατον καὶ ἀνεπίδεκτον ἴσως ἐκ μέρους τῆς ἀντιρρήσεως τὸ μέτρον τῆς ἐξελέγξεως τῶν Βουλγαρικῶν ἀρχαιρεσιῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

Κατὰ δὲ τοῦ ἑτέρου κινδύνου τοῦ ἐκ τῆς ληξιαρχικῆς καινοτομίας, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πιθανὰς βάσεις τῆς τελικῆς λύσεως τοῦ Μακεδονικοῦ προβλήματος καὶ πρὸς τοὺς ποικίλους σκοποὺς τῆς ἀρξαμένης ἤδη ἐπὶ τόπου προκαταρκτικῆς μελέτης τῶν ἐκτάκτων ἀντιπροσώπων τῆς Εὐρώπης, νομίζω ἐπικαιροῦν καὶ οὐχὶ ἀλυσιτελῆ τὴν λήψιν ἐκ μέρους τῆς Β. Κυβερνήσεως καὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας οἰκογενειακῶν τινῶν μέτρων δυναμένων νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν περισυλλογὴν, τὴν παγίωσιν καὶ τὴν ἐμφανῆ ἀνάδειξιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἐν τῇ χώρᾳ.

Τὰ μᾶλλον ἐπείγοντα τῶν τοιούτων μέτρων θεωρῶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ καταλλήλων διὰ τὴν παρούσαν περίστασιν κατηχητῶν προπορευομένων τῶν Εὐρωπαίων ἀπεσταλμένων καὶ τὸν καταρτισμὸν ἰδιαιτέρου καὶ ὁμοιόμορφου ληξιαρχικοῦ συστήματος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων ἐξασφαλίζοντος λεπτομερῆ κατ' ὄνομα ἀπογραφήν ὄλου τοῦ Ὁρθοδόξου Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐν προλαβούσαις ἀναφοραῖς μου ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ εἰκονίσω ἐν μέρει τὰ χαίνοντα ἐν τῷ τόπῳ κολοσσιαία χάσματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς κατηχήσεώς του¹³. Περὶ ἀναλόγων ἐλλείψεων τῆς ληξιαρχικῆς

13. Γράφοντας ο Γ. Τσορμπατζόγλου «τα ορθόδοξα χωρία» εννοεῖ τα Πατριαρχικά ἢ ἐλληνικά χωριά, γιατί μετὰ τὴν κήρυξιν το 1872 ἀπὸ το Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως τῆς «Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας» ὡς σχισματικῆς ἐκκλησίας, οἱ Ἐξαρχικοὶ ἢ Σχισματικοὶ δὲν θεωροῦνταν πλέον ορθόδοξοι. Βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Οὐνία*, ὀ.π. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου θεωρεῖ οἱ ἐπείγοντα μέτρα καὶ τὴν περιήγησιν πανταχοῦ ἀπὸ καταλλήλων «κατηχητῶν» γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατήχησιν ἰδιαίτερα τῶν χωριῶν. Ο Γ. Τσορμπατζόγλου ἀπὸ τὸν Μάρτιο ἕως τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1907 διετέλεσε Πρόξενος Ἀδριανουπόλεως, καὶ καθὼς εἶχε ἐνταθεῖ το 1906-1907 ἡ βουλγαρικὴ δοξασίη στὴ Θράκη, εἶχε προτείνει στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ διορίσει κατηχητῆς μορφωμένους καὶ ικανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀν ἔφεραν καὶ τὸ ιερατικὸ σῆμα θὰ ἦταν κα-

καί στατιστικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἡμετέρων Μητροπόλεων θά ἤρκει νά σημειώσω περὶ Γενιτσῶν προκειμένου, ὅτι ὁ αὐτόθι ἡμέτερος Ἀρχιερατικός Ἐπίτροπος ἐρωτηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων ἐν ἐπίσημῳ συνεδρίῳ ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἰς πόσα ἀνέχονται τὰ ὀρθόδοξα χωρία τῆς διοικητικῆς περιφερείας Γενιτσῶν, κατεβίβασε, εἰς ἀπάντησιν, αὐτὰ ἀπὸ 51 εἰς 35. Τοιαύτας ἀπαντήσεις θά δώσωσι τοιοῦτοι πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἀντιπροσώπους οἵτινες μετ' ὀλίγον θά ἀπειθύνωσιν εἰς αὐτὰς ἐρωτήσεις παρομοίας.

Ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν οὐδεμία ξένη Προπαγάνδα ἐκτὸς τῆς Βουλγαρικῆς κατάρθωσε νά ριζοβολήσῃ. Ἡ μόνη ἥτις θέλει εἰσεῖν νά ζῆ ἐκεῖ ψυχροραγοῦσα εἶναι ἡ Οὐνιτικὴ ἀριθμοῦσα 15 μόλις ἀγνιόπαιδας ἐντὸς ἐτοιμορρόπου τρώγλης, ἣν ἀποκαλεῖ σχολεῖον¹⁴. Αἱ ἀνταρτικαὶ συμμορίαὶ ἀπὸ δύο ὄλων ἐτῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως ἤσκησαν πίεσιν κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὐδένα ἐκακο-

λύτερα, γιατί θα ενέτειναν μεγαλύτερο σεβασμό και δεν θα ελέγχονταν τόσο αυστηρά οι κινήσεις των από τις τουρκικές αρχές (ανακοίνωσή μου: «Διδασκαλίη Ἀδελφότης Ἀδριανουπόλεως 1896», Κ' Σύνεδριον *E.I.E.* 28.5.1999, Α.Π.Θ.). Οι Ευρωπαῖοι ἀντιπρόσωποι Ρωσίας, Αυστρίας, με τὸ «Σχέδιο Μυστέγ» γιὰ μεταρρυθμίσεις τον Οκτώβριο 1903, που περιόδευσαν στὴ Μακεδονία, εἶχαν ἀνθελληνικὴ στάση, λόγω τῆς φιλοβουλγαρικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσίας καὶ τὸν συμπεφρόντων τὸν ὑπόλοιπων κρατιῶν, γεγονός που ἀνησχοῦσε τὸν Τοσομπατζόγλου (βλ. Τσάμη, ὁ.π.).

14. Γεώργιος Χατζηκωνσταντοῦ, *Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ τῆς περιόδου, ἀπὸ τὴν Μακεδονία (1905-1906)*, Κεφ. Β' Γενιτσά - Αποστόλοι (Πέλλα), Θεσσαλονίκη² 1962. Ο Γ. Τοσομπατζόγλου περιγράφει τὴν επικρατοῦσα κατάσταση στὸ διαμέρισμα (Καζά) Γενιτσῶν τὸ 1904. Ὅταν ὁμως τὴν ἀνοίξη τοῦ 1905 ἀρχίζει ἡ ἐλληνικὴ ἐνοπλὴ ἀντεπίθεση με τὰ ὑπὸ Ἑλλήνες ἀξιοματικὸς μικρὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἀπὸ τὴν ἐλευθερὴ Ἑλλάδα, που ἀρχισαν νὰ φθάνουν στὸν Βάλτο Γενιτσῶν (μία ἀπὸ τὶς κύριες ἐστίες τοῦ Μακεδονικοῦ Αγώνα) καὶ ἐνισχίθηκε ἡ ἐλληνικὴ παρουσία στὴν περιοχή, ἀνεθάρρυνε τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο, γιατί μέχρι τότε οἱ Κομιτατζήδες δρούσαν σχεδὸν ἀνενόητοι. Ἰδοὺ πὼς περιγράφει τὴν νέα κατάσταση ὁ Γυμνασιάρχης καὶ Ἐπιθεωρητῆς σχολεῖον Γεώργιος Χατζηκωνσταντοῦ που ἐπισκέπτεται τὰ Γενιτσά τὸν Ἰούλιο 1905, γιὰ νὰ παραστῆ καὶ νὰ μιλήσῃ στὴν κηδεῖα τοῦ δολοφονηθέντος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐμπόρου προκρίτου Γενιτσῶν Χρήστου Χατζηδημητρίου: Ἐν Γενιτσῶσι πλείονες τῆς μίας προπαγάνδα ἐργάζονται μετ' ἀκαθάρτου ὄρηθς, ἵνα ἀγρεύσωσιν εἰς τὰ δίκτυα αὐτῶν ὄπαδους. Ἡ τοῦ βουλγαρικοῦ σχισματος πρωτεῖν ἐν λισσώδει ἐπιθέσει τῆς κατὰ τῆς ἡμετέρας κοινότητος, κατεχομένη εἰς τὰ ποταπότερα μέσα, τῶν βανδαλισμῶν καὶ τῆς δολοφονίας. Ἐν μῶσθ ὁδῷ ἐδολοφόνησε κατὰ θηριώδη τρόπον τοῖς κορυφαίους τῆς ἡμετέρας κοινότητος καὶ προκρίτους τῆς πόλεως, ἵνα ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον εἰς τοὺς λοιποὺς καὶ πῆσῃ καὶ διαστρέψῃ τὰς συνειδήσεις. Ἄλλὰ καὶ ἡ Βουλγαροκαθολικὴ προπαγάνδα, ἡ ἢ τῶν Οὐνιτῶν, δὲν παύει τὰς ἐνεργείας τῆς χαίρουσα ὅταν καὶ ἓνα μόνον προσήλυτον προσθήσῃ δαπανῶσα χρυσίον τοῦ Παπικοῦ κλήρου. Ἐπινεῖν δὲ καὶ ἐπειλογεῖ αὐτὴ τὶς δολοφονικὰς ἐνεργείας τῶν Σχιματικῶν σιμμάχος ἐκείνων οὐσα... Γιὰ τὰ προβλήματα που δημιουργοῦσαν οἱ Σχιματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίτες ἰδοὺ τι γράφει, μετὰξὺ ἄλλων, ἐπιστολῆ τῶν Εφοροδημογερόντων Γενιτσῶν, πρὸς τὸν Παναγιώτατο Μητροπολιτὴ Θεσσαλονίκης στὶς 10.10.1904: Παναγιώτατε, οἱ βαθυσθεβῆτως ὑποφαινόμενοι... ἀπειδομεν διὰ τῆς παρούσης ταπεινῆς ἡμῶν ἀναφορᾶς προσηγομιῶν μὲν νὰ ἀπονεύωμεν τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μας ἐπὶ τῇ προνοίᾳ, ἣν εὐάρεστῆθητε νὰ λάβητε πρὸς ἀποστολὴν τοῦ νέου Διευθυντοῦ τῶν σχολείων μας καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ, εἴτε δὲ νὰ γνωστοποιήσωμεν ἡμῖν, ὅτι οἱ Σχιματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται, οἱ ὡς σκόλωτες δοθέντες ταῖς σαρξὶν ἡμῶν, ἵνα κολαφίζωσιν ἡμᾶς, ἐπὶ πάσης κοινοτικῆς περιστάσεως ἐπιζητοῦντες νὰ ἐπωφεληθῶσι...

ποίησαν και ουδεμίαν προσήνεγκον ουδ' ἐπειράθησαν ποτέ νά προσενέγκωσιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν ὑπηρεσίαν. Περιττὸν νά ὑποδείξω τὰ αἷτια τῆς ἐξαιρέτου ταύτης καταστάσεως ἐν Γενισοῖς κατόπιν τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων, ἃς ἔσχον τὴν τιμὴν νά ἐκθέσω διὰ μακρῶν ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Βοδενῶν ἐκθέσει μου. Ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐπεκράτησε καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενισῶν, ὑπὸ τὴν ἔποσιν τῆς πλήρους ἐλευθερίας καὶ ἡσυχίας, ἧς ἀπῆλθον ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία, οὐχ' ἦττον δὲ καὶ τὸ ὅλον ὀρθόδοξον πλήρωμα, ἐξαιρέσει ὀλίγων καὶ ὠρισμένων σημείων ἐκ τῶν ὁποίων ἐν τοῖς μὲν ἐπῆλθον ἀλλοιώσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἢ ἐκπαιδευτικοῦ καθεστώτος χρονολογούμεναι πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἀληθοῦς Μακεδονικῆς ἐπαναστάσεως καὶ λαβοῦσαι χώραν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ γνησιοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἐν τοῖς δὲ ἐνέσκηψαν αἰματηραὶ ἀπλῶς θύελλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν πρέπει κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην νά σχετίζονται ποσῶς πρὸς τὴν δράσιν καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἐκπνεύσαντος Κομιτάτου ἐκεῖνο¹⁵.

Ὄτω ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέως ἐξ ὀλοκλήρου διοικητικῇ περιφερείᾳ Γενισῶν, ἐνῶ τὸ βουλγαρικὸν Κομιτάτον εἶχε κατορθώσει ἀπὸ τινων ἐτῶν μέχρι προπερὺν ν' ἀποσπᾷται ἐκ περιτροπῆς ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν ἀσπόμενων ἀγκυλῶν τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν ὁκτὼ ὄλων χωρία: Τὰ Τσι-

15. Τα Γενισιά, ἡ πιο τουρκικὴ πόλις τῆς Μακεδονίας, με τὰ 2/3 του πληθυσμοῦ Τούρκους, ἦταν ἔδρα Τουρκικοῦ Συντάγματος καὶ ισχυρῆς αστυνομίας, καὶ γι' αὐτὸ μέσα στην πόλις δὲν μποροῦσε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐπαναστατικὴ κίνησις οὔτε νὰ προκαλέσουν τρομοκρατικὲς ἐνέργειες οἱ βουλγαρικὲς συμμορίες. Οἱ Κομιτατζήδες, μετὰ τὴν ἀποτυχούσα Βουλγαρικὴ ἐξέγερσις στο ἐλληνοκύριον Κρούσοβο τὸν Ἰούλιον 1903, τὴν ψευτοεπανάστασις τοῦ Ἡλντεν, μὲγάλον μέρος τοὺς βρῆκε καταφύγιον στὸν Βάλτο Γενισῶν, ἀπ' ὅπου ἐκ τοῦ ασφαλοῦς ἐξαπέλθον ἐπιθέσεις καὶ τρομοκρατοῦσαν τὰ χωρία τοῦ διαμερισμοῦ Γενισῶν, καθὼς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρχίσει ἐναντίον τοὺς οὐ συστηματικὸς ἐλληνικὸς ἐνοπλιος ἀγῶνας. Κι ὅσοι Ἕλληνες παρῶντες τὸν χωρῶν δὲν ὑποτάσσονταν τὸ πλῆρωμα συνήθως με τὴ ζωὴ τοὺς (βλ. σμμ. 3). Ἐτοῖς τῆς Γουμένισσας οἱ Κομιτατζήδες ἀπαγόρευον τὸν δάσκαλον Ἰωάννη Πίτσουλα τὸν Νοέμβριον 1904, στὸ Πέτροβο (Ἅγιος Πέτρος) δολοφόνησαν τὸν ιεροῦ Πατριανοῦλη στίς 12 Δεκεμβρίου 1904, ἐπειδὴ δὲν προσεχώρησε στὸ Σχίσμα, ἐνῶ οἱ δύο γιὰ τὸν σπουδαζάν δάσκαλον στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ στα Γενισιά δολοφόνησαν τὴν Αἰκατερίνη Βαρελά παραμονὴ Χριστουγέννων 1904, γιὰτι δὲν δέχθηκε νὰ ἀπὸσπῆ τα δύο παιδιὰ τῆς, τὸν Μιχαῆλ καὶ τὴν Ελισάβετ, ἀπὸ τὸ διδασκαλεῖον Θεσσαλονίκης, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν γιὰ νὰ γίνων δάσκαλοι. Ἐπίσης στὸ χωριὸ Κρουσάρι (Ἀμπελιές) ἀπειλῶσαν καὶ κινήσαν τοὺς Γιαννισιώτες δασκάλους Τραϊάνου Χατζηδημητρίου καὶ Δημητρίου Παπαδόπουλου καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψουν στα Γενισιά (βλ. σμμ. 6). Ὅταν ἀρχισε ἡ ἐνοπλις ἐλληνικὴ ἀντίθεσις τὸν Μάιον 1905 με κύρια ἐστία τὸν Βάλτο Γενισῶν καὶ κλονίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν Κομιτατζήδων στὴν περιοχὴ, πρὸς τρομοκράτησι τῶν Ἑλλήνων δολοφόνησαν μέσα στα Γενισιά τοὺς Προκρίτους Χρήστο Χατζηδημητρίου στίς 17.7.1905 καὶ τὸν Αθανάσιον Οικονόμου στίς 30.6.1906, καὶ ἀπειλῶσαν τοὺς Ἕλληνες προκρίτους τῆς πόλης. Παράλληλα ὑποχώρησε ἡ δραστηριότητα τῶν Βουλγάρων ἰδιαιτέρα στὸν ἐκπαιδευτικὸν τομεῖα. Ἐτοῖ ο Πρὸξενος Α. Κορομηλάς γράφει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἀριθ. πρωτ. 657/28.9.1905: *Κύριε Ὑπουργέ, ἀρχὴ σήμερον οὐδὲν Βουλγαρικῶν σχολείων ἠνεώχθη ἐν τῇ κομπολίει Γενισῶν καὶ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῆς. Λέγεται διὰ τὸ Βουλγαροὶ σκοποὶν ἔχουσι νὰ ὑπεκλιθῶσι ἐκ νέου τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὀνιτισμοῦ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ τῶν Ὀνιτιῶν σχολεῖα (βλ. Τιμοθεάδης, Ἡ Παιδεία, ὁ.π.).*

λοβον (Στάθης) Γερακάρτσι (Γερακώνα), Λιτοβόι (Λεπτοκαρυά), Άλάρ (Άρχοντικό), Τσέκχι (Παραλίμνη), Γκούρμπεφτι (Άγροσκιιά), Ράμελ (Ραχώνα), Τούμπα, ή από ενός και ήμισέως περίπου έτους αντικαταστήσασα τὸ Κομιτάτον ἐκεῖνο Παντοδυναμία τῆς Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως ἐφείσθη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Σχολικῆς ἡμῶν ἀκεραιότητος καὶ ἡσυχίας καὶ ἐκεῖ ἐτι ὄπου διέσπειρε τὸν πανικὸν διὰ τῶν αἱματηρῶν βιαιοπραγιῶν του, ὧν ἔχω ἐξηγήσει ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφοραῖς μου τὰ ἀληθῆ αἷτια, ὡς ἐν Γουμέντση, Κρίβα (Γροῖβα), Μπάπιανη (Λάκκα), Βοεμίτση (Ἀξιούπολη) καὶ Τσερναρέκα (Κάρπη) τοῦ διαμερίσματος Γεντισῶν καὶ ὡς ἐν ἄλλαις σποραδικαῖς σημείοις ἄλλων διαμερισμάτων ἐκτὸς μικροσκοπικῶν καὶ ἠτιολογημένων τινῶν ἐξαιρέσεων. Ἐκ τῶν προειρηθένων ὀκτὼ χωρίων, τὸ Τσοῖλοβον, Γερακάρτσι, Λιτοβόι, Άλάρ ἀποσκήρτησαν, καθ' ἃ βεβαιούται ὑπὸ τῶν εἰδῶτων, ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1900-1902 ὑπὸ τὰς δύο συμμαχικὰς ἐπιρροὰς τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου καὶ τῆς ἀγρυρολογικῆς τυραννίας τοῦ Θεοφιλεστάτου κ. Ἰλαρίωνος ἀναπληρωτοῦ τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Νικοδήμου. Εἰς τὴν προγενεστέραν ἀποσκήρτισιν τῶν ἄλλων βεβαιούται ἐπίσης ὅτι δὲν συνετέλεσεν ὀλιγώτερον ἢ πολιτεία τῆς Α. Πανιερότητος τοῦ κ. Νικοδήμου¹⁶.

Τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων χωρίων ἡ ταχεία ἐπάνοδος εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ὡς καὶ τοῦ Τσέκχι θεωρεῖται ὑπὸ πάντων βεβαία, ἐὰν σπεύσομεν νὰ περιβάλ-

16. Βέβαια ἔγιναν καὶ λάθη, γιατί ἐνῶ οἱ Βούλγαροι δὲν ζητοῦσαν χρήματα γιὰ δασκάλους καὶ ιερεῖς ποὺ ἐτέλεσαν στὰ χωριά, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Γ. Τσομπιτζόγλου ἡ ανεπίτρεπτη συμπεριφορὰ τοῦ Ἰλαρίωνος Πρωτοπρεσβυτέρου τοῦ Ιερισοῦ - Αγίου Ὄρους, ποὺ ἀντικαθιστοῦσε τὸν Μητροπολίτη Βοδενῶν Νικόδημο (Νικόδημος Κομνηνὸς Ἀνδρέου Μητροπολίτης Βοδενῶν 1.5.1899 ἕως 29.1.1904, ὁπότε τὸν ἀντικατέστησε ὁ Μητροπολίτης Στέφανος Δαναυλίδης), ποὺ ζητοῦσε πιεστικά τὰ δικαιώματα, εἰσφορὲς πλὴρ τοῦ Μητροπολίτου, με ἀποτέλεσμα οἱ χωρικοὶ τοῦ Τσοῖλοβου (Στάθης) νὰ τοῦ δώσουν μὲν τὰ οφειλόμενα, τοῦ εἶπαν ὁμῶς νὰ μὴ ξαναπατήσει στὸ χωριὸ τους· προσωρινὰ μάλιστα πέρασαν εὐκόλα στὴν Ἐξαρχία. Ὁ Τσομπιτζόγλου φαίνεται προκατελιμμένος ἐναντι τοῦ Ἰλαρίωνος, γιατί τὴν ἀποσκήρτιση τῶν χωρίων τὸν διαμερίσματος Γεντισῶν (Διαμέρισμα ἢ Καζὰς Γεντισῶν εἶναι τὰ Γενισῶ καὶ Γουμένισσα μαζί με τὰ χωριά τῶν περιφερειῶν τους με πρωτεύουσα τὸν Καζὰ τὰ Γενισῶ) ἀποδίδει ὄχι μόνον στὴν πῆση τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἀλλὰ καὶ στὴν «αγρυρολογικὴ τυραννία τοῦ Ἰλαρίωνος», καὶ τὰ χωριά αὐτὰ εἶναι: Τσοῖλοβον (Στάθης), Γερακάρτσι (Γερακώνα), Λιτοβόι (Λεπτοκαρυά), Ἀλάρ (Άρχοντικό). Ἀναφέρει ἐπίσης καὶ ἄλλα τέσσαρα χωριά, τὰ ὁποῖα κατάρθωσε τὸ Βουλγαρικὸ Κομιτάτο νὰ ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν Μ. Ἐκκλησία (Πατριαρχεῖο), λόγω τῆς ἀστοργίας τῆς Μητροπόλεως Βοδενῶν, καὶ αὐτὰ εἶναι τὸ Τσέκχι (Παραλίμνη), Γκούρμπεφτι (Άγροσκιιά), Ράμελ (Ραχώνα) καὶ Τούμπα. Γεγονὸς ὁμῶς εἶναι ὅτι οἱ ἀποσκήρτισεις οφειλόταν κυρίως στὴ μεγάλη πῆση καὶ ἀπειλὴ τῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων, γιατί ὅταν αὐτὴ σταμάτησε ἀργότερα ὅλα αὐτὰ τὰ χωριά ἐπέστρεψαν στὴν Ὀρθοδοξία. Ἀσφαλῶς οἱ ἐξαιρέσεις δὲν καταργοῦν τὸν κανόνα, γιατί οἱ περισσότεροὶ Μητροπολίτες Βοδενῶν διέβησαν καὶ τὸ ἐπίδομά τους (75 ὀθωμανικὲς λίρες τὸ ἐξάμηνο) ποὺ τους χορηγοῦσε τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης, γιὰ τὴ συντήρηση καὶ λειτουργία σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν. Ἄλλωστε καὶ ὁ Ἰλαρίων στὴν ἐκθεσὴ του, 5.2.1903, πρὸς τὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης γράφει: ...Οἱ κάτοικοι Γεντισῶν καὶ Γουμένισσης καὶ τῶν πέριξ χωρίων τῶν εἶναι καὶ μένουσι ὡς καὶ πρότερον Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες... στέφονται δὲ μετὰ σεβασμοῦ τὰ βλέμματα πάντων τῶν Χριστιανῶν μου πρὸς τὸ ἐν Θεσσαλονικῇ ἔθνηκὸν ἡμῶν Κέντρον... (βλ. σημ. 6, 7).

ψωμεν αὐτὰ καταλλήλως, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσῃ ἡ Βουλγαρική Προπαγάνδα ἐν αὐτοῖς φανατικούς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Οἱ ἐν αὐτοῖς σήμερον ἱερεῖς εἶναι ἐγγώριοι ἡμέτεροι συναποσκορτίσαντες μετὰ τῶν χωρικῶν καὶ ἔτοιμοι φαίνεται νὰ τεθῶσιν εἰς τὰς ἡμετέρας διαταγὰς ἐπὶ μικρᾷ ἀντιμισθίᾳ, ἔστω βεβαιῶς καὶ μικροτέρα ἐκείνης ἢν λαμβάνουσι παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Προπαγάνδας. Διδάσκαλοι Βουλγάροι δὲν ἐγκατέστησαν εἰσέτι. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὰ τέσσαρα ἐκ τῶν πέντε τούτων χωριῶν δὲν ἠλλάξαν εἰσέτι τὴν ἐν τοῖς ληξιαρχικοῖς βιβλίοις ἐγγραφήν των ὡς Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν «ρουμ».

Ἐκ τῶν 51 ὀρθοδόξων χωριῶν, πάντων Μακεδονοφώνων, τοῦ ὅλου διαμερίσματος Γενιτσῶν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ὁποίων ἐκάλεσα τοὺς προκρίτους εἰς Γενιτσά καὶ Γουμέντισαν, τὰ μόνα περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἴσως ἀνάγκη νὰ εἴπω ἰδιαιτέρως ὀλίγας λέξεις εἶναι τὸ Μπόζετς, Γοργόπη, Κοσίνοβον, Καλίνιτσα καὶ Δρίτοβον.

Τὸ Μπόζετς (Ἄθυρα) εἶναι ἐκ τῶν μικροσκοπικῶν ἐκείνων σημειῶν, ἐν οἷς κατὰ σπανιωτάτην ἐξαιρέσειν, ὡς προσηνημόνευσα, ἀνεμείχθησαν αἱ Μακεδονικαὶ ἀναρτικαὶ συμμοριαὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ σχολικὰ πράγματα, λέγεται ὅτι ἑνίας τῶν αὐτόθι 115 οἰκογενειῶν καίτερο ὀρθοδόξων ἀνεξαίρετως, περιῶνται ἀπὸ τινος τῆ ἐπεμβάσει ἢ τῆ ἐπινεύσει τῶν ἀναρτικῶν συμμοριῶν ν' ἀναμειξῶσιν καὶ τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ἠπειλήθη καὶ ὁ πρὸ ἔτους διορισθεὶς φανατικὸς Ἑλλήν διδάσκαλος Θωμᾶς Δουβαντζῆς. Βεβαίονται ὁμως συγχρόνως ὅτι ταῦτα πάντα ὀφείλονται εἰς ἐπιτηδεῖους σκευωρίας τοῦ πρόην ἡμετέρου αὐτόχθονος διδασκάλου Ἀντωνίου Δημητρίου, ὅστις διατελὼν σήμερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας καὶ φιλοδοξῶν νὰ διορίσῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς ἐκπαιδευθέντα υἱὸν του ἐν τῇ θέσει τοῦ εἰρημένου Δουβαντζῆ, ραδιορροεῖ αὐτὸν καὶ μέλη τινὰ τῆς Κοινότητος ὡς ἐπικινδύνους διώκτας τῶν συμμοριῶν. Ὅπωςδήποτε ἢ μέχρι τοῦδε ἐπέμβασις τῶν συμμοριῶν εἰς τὰ τῆς Κοινότητος ὑπῆρξεν ἀσθενεστάτη, θεωρεῖται δὲ βέβαιον ὅτι, ἐὰν ἐκλείπωσιν παντελῶς αἱ κατὰ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου καὶ τῶν ἄλλων ὑπόνοια τῶν ἀναρτικῶν, θὰ ἀφήσομεν ἐπ' ἄοριστον ἀνενόχλητον τὴν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Σχολὴν ἡμῶν.

Ἡ Γοργόπη κατοικεῖται ὑπὸ 98 ἐν ὄλῳ οἰκογενειῶν, αἰτινες πᾶσαι μέχρι τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἦσαν ὀρθόδοξοι. Ἐκτοτε τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτάτον ἀπέσχισε βαθμιαίως 35 οἰκογενείας, πρὸ τριῶν δὲ ἐτῶν ἐξεδιώξε βία ἐκεῖθεν τὸν ἱερέα καὶ τὸν διδάσκαλον ἡμῶν. Ἀπὸ δύο ὁμως ἐτῶν λειτουργεῖ κανονικῶς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σχολὴ ἡμῶν μηδεμίαν ὑποστάσει πίεσιν ἐκ μέρους τῶν Μακεδονικῶν συμμοριῶν, αἱ δὲ 35 σχισματικαὶ οἰκογένειαι λέγεται ὅτι εἶναι διατεθειμέναι ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

Τὸ Κοσίνοβον (Πολύπετρο) μέχρι πρὸ δύο μόνων ἐτῶν διετέλει ἐκτεθειμένον εἰς παντοίας πιέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἔνεκα τῆς

ἐξαιρετικῶς ἐπικαίρου τοποθεσίας του. Ἐκτοτε διατελεῖ ἐντελῶς ἀνενόηλητον ἐκ μέρους τῶν ἀνταρτικῶν συμμοριῶν. Οἱ πρόκριτοι τοῦ πιστοῦ τούτου χωρίου ἐξαιτοῦνται ἐκ μέρους ἡμῶν δεκαπεντάλιρον συνδρομὴν πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ ἐτοιμορροπού σχολείου των.

Ἡ Καλλίνιτσα (Καλή) καὶ τὸ Δριτόβον εἶναι πτωχότατα Τσιφλίκια ἀπέχοντα τετράωρον τῶν Γενιτσῶν καὶ κατοικοῦμενα, τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ 15 ἰθαγενῶν καὶ 25 Κουτσοβλαχικῶν ἐκ λειβαδιῶν οἰκογενειῶν, τὸ δεύτερον ὑπὸ ἰσαριθμῶν περιίτων ἰθαγενῶν καὶ 13 Κουτσοβλαχικῶν οἰκογενειῶν ἐκ λειβαδιῶν. Αἱ Κουτσοβλαχικαὶ οἰκογένειαι ἐξαιτοῦνται δεκάλιρον ἐπικουρίαν ἵνα διὰ τῆς ἐκ μέρους τῶν συμπληρώσεως τοῦ ἀναγκαίου ὑπολοίπου ἰδρῶσων ἐν Καλλίνιτση σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον μέλλουσι νὰ φοιτῶσι καὶ τὰ παῖδια τοῦ Δριτόβου καὶ τὰ τοῦ μίαν ὥραν ἀπέχοντος ἐτέρου πτωχοῦ τσιφλικίου Μανταλόβου (Μάνδαλο), πρὶν ἢ ξένη τις προλαγάνδα ἐπωφελομένη τῆς πτωχείας τῆς ἐγκαταλείψεώς των καὶ τῆς μεγάλης ἀπὸ τοῦ Κέντρου ἀποστάσεως αὐτῶν, ἐπιχειρήσῃ νὰ σκανδαλίσῃ τὰς συνειδήσεις των. Τὸ αἴτημα θεωρῶ τοσοῦτον μᾶλλον δίκαιον καθ' ὅσον οἱ ὑποβαλλόντες τοῦτο Κουτσόβλαχοι εἶναι ἄξιοι ἰδιαίτερας περιποιήσεως, λόγῳ τῶν παντοίων δικτύων, ἅτινα ἔχει ἀπλώσει ἀπὸ τινος ἢ Ρωμουνικῆ προλαγάνδα ἐν τῇ κυρία πατρίδι τῶν τῷ «Λειβαδίῳ» ἐνθα ἐπανέρχονται καὶ συγκεντρῶνται κατὰ τὸ θέρος¹⁷.

Δευτερεύουσα τινὲς ἀνάγκαι:

Ἐν Γουμένιστῃ, ὡς εἶχον τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περιῆ Γε-

17. Το χωριό Λειβάδια (Πάικου) κατοικοῦνταν ἀπὸ βλαχόφωνους αἰραιφνεῖς Ἕλληνες, ὅπως ἄλλωστε ἦσαν ὅλοι σχεδόν οἱ Βλαχόφωνοι (ἢ Κουτσόβλαχοι) τῆς Μακεδονίας, πλην ἐλαχίστων ἐξαίρεσεων που παρασύρθηκαν μετὰ τὸ 1860 ἀπὸ τὴ ρωμανικὴ προλαγάνδα. Το χωριό Λειβάδια κατοικοῦμενο στὴν ἀκμὴ του ἀπὸ 650 κουτσοβλαχικὲς οἰκογένειες τὸ καλοκαίρι καὶ λιγότερες τὸ χειμῶνα, κατέχει τὴν πρώτη θέση μετὰξὺ τῶν χωριῶν με βλαχόφωνο πληθυσμὸ τῶν διαμερισμάτων Γευγελῆς, Γουμένισσας καὶ Καρατζόβας: Λούμπνιτσα (Σκφα), Κούπα, Χοῦμα, Μπαροβίτσα (Καστανερή), Τσέρνα-Ρέκα (Κάρπη), Ματοίκοβο (Εὔζωνοι), Ὀσοιανή (Αρχάγγελος), Μπεριολάβ (Περίτλεια), Λούγκουτσα (Λαργάδια). Ἡ καταγωγὴ τῶν Βλάχων (ἢ Κουτσοβλάχων) ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα, επικρατέστερη ὅμως θεωρεῖται ἡ ἀποψη (θεωρία) τοῦ Αντ. Κεραμόπουλλου, ὅτι οἱ Βλάχοι εἶναι ἐσλατινισθέντες Ἕλληνες, που δέχθηκαν τὴ λατινικὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση, ευρισκόμενοι στὴν υπηρεσία τῶν Ρωμαίων ὡς λεγεονάριοι, φρουροὶ συνόρων, πανδοχεῖς, ἐνὸς ὡς δημόσιοι υπάλληλοι στο Βυζάντιο χρησιμοποιοῦσαν τὴ λατινικὴ γλῶσσα.

Ἡ ρωμανικὴ προλαγάνδα τὴν περίοδο 1860-1912 διέθεσε ἀφθονο χρήμα γιὰ τὴν ἰδρυση σχολεῖων, νῶν καὶ τὴ δημιουργία ρωμανικῆς συνειδήσης στους βλαχόφωνους τῶν περιοχῶν Μοναστηρίου, Πίνδου, Βεροίας, Καρατζόβας, Γευγελῆς, με πενιχρά ὅμως ἀποτελέσματα, γιὰ τὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία παρέμεινε πιστὴ στὸν ἐλληνισμό. Τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Αγῶνα οἱ ρωμανιζόντες (ρωμιόνοι), καίτοι ἀριθμητικὰ ἦσαν λίγοι, ἐντούτοις προκάλεσαν μεγάλη ζημιὰ στα ἐλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, γιὰ τὴ συνεργάζονταν με τοὺς Κομιτατζήδες καὶ ἦσαν καταδότες στὸν τουρκικὸ στρατό. Πληρωμένοι πράκτορες τῆς ρωμανικῆς προλαγάνδας υπῆρξαν στὴν ἀρχὴ ὁ Ἀπόστολος Μαργαρίτης, ἀργότερα ὁ Ἀλάραρος Δούμας καὶ ὁ Διαμαντῆς το 1941.

νιτών ἐκθέσει μου, τὸ ἡμέτερον Νεκροταφεῖον κεῖται πλησίον βουλγαρικοῦ παρεκκλησίου, εἰς τὸ ὁποῖον προσέρχονται καὶ προσεύχονται αἱ ἡμέτεραι γυναῖκες ὡσάντις ἐπισκέπτονται τοὺς τάφους τῶν συγγενῶν των. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύμπτωμα τῆς περὶ Σχίσματος δογματικῆς ἀνυπερβατικῆς τοῦ γυναικείου φύλου Γουμέντσα δὲν εἶναι ἄσκοπον μέχρις οὗ ὀργανωθῆ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων συστηματικῆς τις κατηχητικῆς ὑπηρεσίας, νὰ ἐξαφανισθῆ δ' ἀναγέρσεως ὀρθοδόξου παρεκκλησίου ἐν τῷ ἡμέτερῳ Νεκροταφείῳ. Ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο δαπάνη ὑπολογίζεται ἑκατοντάλιρος.

Ὁ ἡμέτερος ναὸς ἐν Γουμέντσα ἔχει ὑποστῆ ἐπὶ τοῦ θόλου λίαν ἐπικίνδυνον ρῆγμα ἀπειλοῦν διαρκῶς τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Θὰ ἐνεποιεῖ μεγάλην ἐντύπωσιν ἢ ἐκ μέρους ἡμῶν ἀποστολῆ καταλλήλου Ἀρχιτέκτονος, πρὸς ἐξέτασιν τεχνικὴν τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ ἢ καταβολὴ τοῦ ἡμίσεος ποσοῦ τῆς ἀπαιτηθεσομένης πρὸς ἐπισκευὴν δαπάνης: Ἐν τόπῳ τοσούτου ἐπικαίρῳ οἶος ἢ Γουμέντσα ἔνθα ἢ Βουλγαρικῆ Προπαγάνδα ἐργάζεται μετὰ μανιώδους δραστηριότητος πρὸς αὔξησιν τῆς ἰσοπάλου ἢ ἀριθμητικῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν Κοινότητα ἀξίαν ἰδιαίτερας στοργῆς καὶ ἐνθαρρύνσεως ἐν ταῖς ἀνάγκαις καὶ ἐν τῇ πάλῃ αὐτῆς¹⁸.

Ἐν Γεντισοῖς οἱ Σχισματικοὶ καὶ οἱ Οὐνίται ἐπιχειροῦσιν ἐκάστοτε ἀληθῆ πόλεμον πρὸς ταφὴν τῶν συγγενῶν τῶν ἐν τῷ ἡμέτερῳ Νεκροταφείῳ ἐκ τρόμου θρησκευτικοῦ διὰ τὰς ψυχὰς τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς ὑπάρξεων. Ὁ φόβος οὗτος, ὅστις σὺν τῶν ἄλλοις προδίδει καὶ τὴν ἐνδόμυχον νοσταλγίαν πρὸς τὴν ὀρθοδόξιαν τῶν ἡμετέρων αὐτόθι ἐξωμοτῶν εἶναι παρὰ πᾶσι τοῦτοις ὑπέρτερος οἰουδήποτε συμφέροντος συνδέοντος αὐτοὺς μετὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν. Εὐνόητον ἐπομένως ὅτι ἔσται ἀνάλογος ἢ ἡμέτερα ὠφέλεια ἐὰν ἐπιτευχθῆ ἢ ἔκδοσις αὐστηρᾶς διαταγῆς τῆς ἀρμοδίας Ὀθωμανικῆς Ἀρχῆς ἐπιβαλλούσης εἰς τοὺς ἄλλοδόξους νὰ θάπτωσι τοὺς νεκροὺς των ἐν ἰδιαίτεροις αὐτῶν Νεκροταφείοις. Τῶν ἀσθενῶν μέχρι τοῦδε διαβημάτων, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῆς ἡμετέρας Κοινότητος παρὰ τῇ Ἐγχορίῳ Ἀρχῇ κατίσχυσε πάντοτε ὁ χροσὸς τῶν ἀντιπάλων.

Τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα τῆς πληρωμῆς τῶν διδασκαλικῶν μισθοδοσιῶν εἰς τμήματα μικροῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδιοτελοῦς Ἐφοροταμίου Γεντισῶν ἐπιτείνει

18. Ἀπὸ τὴν ἐκθεση 19.6.1904 τοῦ Θεοδώρου Ἀσκητῆ (Α΄ Διετημέως τοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης ἀπὸ 1.12.1901-22.2.1908 ὁπότε δολοφονήθηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἔξω ἀπὸ τὸ Προξενεῖο) πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο ἐπιδιόρθωσε τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου (τὴν ἄλλη ἐκκλησία τῆς Παναγίας τὴν κατεῖχαν οἱ Σχισματικοὶ) καὶ με οικονομικὴ ἐνίσχυση τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν που οἱ Κομματαξήδες ἔκαψαν τὰ σπῆτια ἢ κατέστρεψαν τὰ κτήματα ἢ δολοφόνησαν τοὺς ἀντρες. Ἐπίσης με τὴν ἀποστολῆ στὴ Γουμένισσα γενναίων αγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας, δασκάλους, ιερεῖς, τὸν ἰατρό Ἄγγελο Σακελλαρίου, τοὺς διευθυντὲς τῶν σχολείων Γρηγ. Λαδακίκο, Μιχ. Δημάδη (ψευδώνυμο τοῦ Μ. Δερῶν), τοὺς ὁποῖους τίμησε ἡ Γουμένισσα ἀργότερα δίδοντας τὰ ὀνόματά τους σε οδοὺς τῆς κομποπόλεως (για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία*, ὁ.π., σσ. 144-162).

σπουδαίως την οικονομική δυσπραγία των διδασκάλων ὅσον και τὸ σύστημα τῆς καθ' ὄλον σχεδὸν τὸ διάστημα τῶν παύσεων παραμονῆς αὐτῶν ἐκαστοτε ἐν Θεσσαλονίκη πρὸς ἀνανέωσιν τῶν συμφωνιῶν. Ἡ ἐκ τῶν δύο τούτων συστημάτων προκύπτουσα ὑλικὴ ζημία τῶν διδασκάλων ὑπολογίζεται εἰς 30% ἐπὶ τῆς πενιχοτάτης ἄλλως τε μισθοδοσίας των. Ἐφ' ὅσον εἶναι δυσχερὴς ἡ ἀντικατάστασις τοῦ εἰρημένου Ταμίου δι' ἄλλον ὀλιγώτερον σκληροῦ πρὸς τοὺς ἀναξιοπαθεῖς διδασκάλους, νομίζω ἐπανάγκες νὰ ἐξευρεθῇ ὁ κατάλληλος τρόπος ὅπως ἡ ἐκ τῆς ἡμετέρας τοῦλάχιστον ἐπιχορηγήσεως ἀναλογοῦσα εἰς ἕκαστον διδάσκαλον μερὶς τῆς μισθοδοσίας καταβάλληται ἀπ' εὐθείας εἰς χεῖρας των καθ' ἑκάστην τετραμηνίαν¹⁹.

Ἐξ ἴσου ἀναγκαῖαν θεωρῶ ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως και τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου ἐπιτρέποντος ὅπως ἡ ὑποχρέωσις εἰς παραμονὴν ἐν Θεσσαλονίκη ἐπιβάλλητε εἰς τοὺς ἐν ἐνεργεῖα διδασκάλους μόνον ἐν ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσιν, ἀπαιτούσαις ἀναποφεύκτως τὴν ἄρνησιν αὐτῆν και τοῦτο ἐπὶ χρόνον ὅσον οἶόν τε μικρότερον.

Ἐκ τοῦ ἡμετέρου Παρθεναγωγείου ἀποφοιτᾷ ἀριστοῦχος ἐφέτος ἡ πτωχὴ δεκατριετὴς θηγάτη ὀρθοδόξου μητρὸς και σχισματικῶ πατρὸς ὀνόματι Σοφία Χατζῆ Διονυσίου, διακριθεῖσα οὐχὶ μόνον ἐπὶ σεμνότητι και ἐπιμελείᾳ ἐξαιρετικῇ ἀλλὰ και ἐπὶ πατριωτισμῶ φλογερῶ. Σύμπτασα ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἐνὶ στόματι θεωρεῖ σκοπιμώτατον νὰ χορηγήσωμεν μικρὰν τινα ὑποτροφίαν, ἵνα συμπληρῶσῃ ἡ κόρη αὐτῆ τὰς σπουδὰς τῆς ἐν Θεσσαλονίκη τοῦλάχιστον, ἐὰν μὴ ἐν Ἀθήναις, και χρησιμοποιηθῇ ὡς διδάσκαλος ἐντὸς τῶν Γενιτσῶν.

Τὸ μίαν και ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τῶν Γενιτσῶν Τουφλίκιον Βο ὕδριστα ἐξ οἰκῶν 80, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς συνημμένης ὡδε αἰτήσεώς του, ἐξαιτεῖται αὐτῆσιν τοῦ χορηγομένου μέχρη τοῦδε μικροῦ ἐπιδόματος. Οἱ πρό-

19. Το 1870 ἰδρύθηκε ανεξάρτητη Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία, ἡ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, τὴν ὁποία το Οικουμενικὸ Πατριαρχεῖο κήρυξε σχισματικὴ, και τὴν κατηγόρησε ἐπὶ ἐθνοφυλετισμῶ, δηλαδὴ ὅτι εἶσι ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπεδίωκε ἐκκλησιαστικὴν ανεξαρτησία, ἀλλὰ ἐθνικὴ ἐπέκτασι. Το ἀποτέλεσμα ἦταν οἱ χριστιανοὶ τῆς Μακεδονίας νὰ χωριστοῦν ἐκ Πατριαρχικοῦς και ἐκ Ἐξαρχικοῦς, δηλαδὴ ἐκ Ἑλλήνων και Βουλγάρων. Ἀπὸ το 1870 ἡ ἐκπαίδευσις ἐπὶ τὴν τουρκοκρατούμενην Μακεδονία, που μέχρι τότε βρισκόταν ὑπὸ τὸν ἀμεσο ἔλεγχον τῶν μητροπόλεων και τῶν κοινοτήτων, ἀρχίζει νὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησι. Το ἐλληνικὸ κράτος ἐνεργεῖ πρὸς τὴν σλαβωμένην Μακεδονία - Θράκη, κατὰ τὸ διάστημα 1869-1886 μέσω τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», και ἀπὸ το 1887 και ἐξῆς μέσω τῆς «Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἰσχυρὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας και Παιδείας». Ἀργότερα ἀρρογοὶ ἦλθαν ἡ ἰδρυθεῖσα το 1903 «Ἐπίσκοπος τῶν Μακεδόνων Ἐπιτροπὴ» καθὼς και ἀπὸ κληροδοτήματα, ὅπως το κληροδοτήματα Τσοῦλη, ἀλλὰ και ἄλλοι ἰδιωτικοὶ φορεῖς. Ἡ πληρωμὴ τῶν δασκάλων, διδασκαλισσῶν, νηπιαγωγῶν και οἱ ὑπὲρ τῶν σχολείων συνδρομῆς γίνονται μέσω τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης ἀνὰ τετραμηνία με ἀποδείξει, που ἀναφέρει το ὀνοματεπώνυμο του δασκάλου, το εισπραττόμενο ποσὸ ἐκ οθωμανικῆς λίρας και θεωροῦνταν ἀπὸ τὸν Πρόξενον και πολλαῖς ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην και τὸς Φοροεπιτρότους τῶν σχολείων. Τέτοιες ἀποδείξεις με φορεῖς ἐλληνικῆς σφραγίδος ὑπάρχουν πάρα πολλές ἐπὶ τὸ Ἰστορικὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Σφραγίδες τῶν σχολείων Γενιτσῶν βλ. Τιμοθεάδης, *Ἡ Παιδεία, ὁ.π.*

κριτοι Γενιτσῶν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος τούτου βεβαιοῦντες τὴν ἐξαιρετικὴν φιλομουσίαν τοῦ χωρίου τούτου. Ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως δὲν ἐπέστηθη περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς παροχῆς ὀλοκλήρου τοῦ ζητουμένου ποσοῦ, πάντως ὁμως θεωρῶ οὐχὶ ἄσκοπον σχετικὴν τινὰ αἰξίησιν τοῦ σημερινοῦ μικροῦ ἐπιδόματος.

Ὁ ἐν Μπάπια νη Γραμματοδιδάσκαλος Νικολ. Γ. Μπόσκου ὑπηρετῶν μέχρι σήμερον ἀντὶ τοῦ ἀπιστεύτου ἐτησίου μισθοῦ ἐκ τριῶν λιρῶν Ὀθωμανικῶν καταβαλλόμενον παρὰ τοῦ Β. Γ. Προξενείου, παραπονεῖται μετὰ δακρύων ὅτι οὐδὲν εἰσέτι ἔλαβεν ἀπέναντι τῆς μισθοδοσίας του ταύτης διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ ἀναπληρωτῆς τοῦ τέως Μητροπολίτου Βοδενῶν κ. Ἰλαρίων ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὴν ἀπόδειξιν πληρωμῆς, ἀπαιτήσας, δῆθεν, παρ' αὐτοῦ πρόστιμον δύο λιρῶν, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ διορισμός του ἐγένετο οὐχὶ ὑπὸ τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Ἐφορίας Γενιτσῶν. Ὁ εἰρημένος Γραμματοδιδάσκαλος διατείνεται, ὅτι καὶ δύο ἕτεροι διορισμοὶ του ἐγένοντο ὁμοιοτρόπως ἕνεκα τῆς εὐτελείας τοῦ μισθοῦ καὶ τῆς θέσεως. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀξίας τοῦ πτωχοῦ τούτου ἀνθρώπου, ἧτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερβαίῃ κατὰ πολὺ τὴν ἀξίαν τῆς ἀμοιβῆς του, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀκριβείας τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, θεωρῶ ἀναγκαίαν τὴν παροχὴν τοῦ ἐξαλλίου ἐπιδόματος καὶ χάριν τοῦ πτωχοτάτου χωρίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐργάζεται καὶ μέχρι σήμερον καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τοῦ ὁποίου ἡ πενία εἶναι ὑπερτέρα τῆς περὶ τὸν δικαίου του ἀμφιβολίας.

Τὸ τρίωρον ἀπέχον τῶν Γενιτσῶν πάμπωχον Τσιφλίκιον Ἀσάρ Βέη ἐλάμβανεν ἀνεκαθεν ὀκτάλιρον ἐπίδομα. Ὁ κ. Ἰλαρίων ἐφέτος περιέκοψε τὸ ἐπίδομα τοῦτο κατὰ δύο λίρας, λόγῳ ὅτι ὁ αὐτόθι διδάσκαλος διωρίσθη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ χωρίου. Δὲν νομίζω ἄσκοπον νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον ἡ ἀνωμαλία αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἰδιοτέλεια τοῦ κ. Ἰλαρίωνος καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἐν τάξει ἀπέναντι τοῦ Β. Γενικοῦ Προξενείου ἡ θεοφιλία του, ἐὰν διεχειρίσθη δημόσιον χρήμα.

Οἱ πρόκριτοι τοῦ Ἀσάρ-Βέη μοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ ἀνωτέρω διορισμὸς ἐγένετο τυχαίως ὑπὸ τοῦ χωρίου, ὅτι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠμφισβήτησαν τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς Προξενικῆς Ἀρχῆς ἢ τῆς Μητροπόλεως ἐν τῷ διορισμῷ τοῦ διδασκάλου τῶν καὶ ἐξαιτουντα τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀκταλίρου ἐπιδόματος.

Ὁ τέως ἐν Ἀσάρ-Βέη, νῦν δὲ ἐν Μπάπια νη ἡμέτερος Ἰερεὺς παραπονεῖται ἐπίσης ὅτι ἐκ τῆς ὀκταλίρου ἐπιχορηγήσεώς του ἐν Ἀσάρ-Βέη ἔχει λαμβάνειν εἰσέτι λίρας Ὀθωμ. 2½ ἀρνηθέντος τοῦ κ. Ἰλαρίωνος νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀπόδειξιν του διὰ λόγους ἀγνώστους.

Βούδριστα (Μυλότοπος), Μπάπια νη (Λάκκα), Ἀσάρ-Βέη (Δροσερό).

[Ἡ Γουμένισσα, Γρίζα, Γερακῶνα, Κάμπη, Αξιοῦπολη, Στάθης, Γοργόπη, Σκρα, Πολύπετρο, σήμερα ἀνήκουν στον Νομὸ Κυλίκης].

SUMMARY

† Timotheos I. Timotheadis, *Report by Georgios Tsorbatzoglou for the Genitsa Kazas in 1904.*

In May 1904 the diplomat Georgios Tsorbatzoglou was sent by the Thessaloniki Consul E. Evgeniadis to review on site and prepare a written report regarding current status in the areas of Veria, Naoussa, Vodena, Genitsa and Gevgeli, as Bulgarian propaganda was getting increasingly active in Macedonia. The competition was mainly on education and religion, therefore Tsorbatzoglou pointed out the «intense activity of Hellenic education in the town of Giannitsa» and emphasized the building of a new school. The location of the building was the object of arguments between the two parties of the local Greek authorities. One was led by Christos Chatzidimitriou and the other by the physician I. Vlachos. This report contains interesting details about Genitsa in 1904. He wrote about the population composition: The Christian Orthodox households in the town are approximately 850 (each one inhabited by two families, that means an average of ten people). The Turkish ones are between 1.000-1.500. The Schismatic ones are 35 and the Unitic 15. The Bulgarian and Unitic propaganda were not successful due to lack of public support. He suggests, though, that the town needs an efficient Bishop, a Church Commissioner and well-educated preachers to take care of the religious and national awareness of the rural population, that was the target of the Bulgarian propaganda.

The town was called Genitze Vardar or Genitze by the Turks and Pazar by the Slavians. The name was adapted to Giannitsa in 1926.